

УДК 141.5(477)«18/19»

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.52.26>

ФІЛОСОФІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ, ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ ТА ФОРМАЛЬНО-ЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Олег Поцюрко

*Львівський державний університет внутрішніх справ,
кафедра соціально-гуманітарної підготовки
вул. Гороδοцька, 26, 79007, м. Львів, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0006-1615>*

Марія Поцюрко, Ірина Гузенко

*Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського,
кафедра гуманітарних дисциплін
вул. Костюшка, 11, 79007, м. Львів, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-7767-719X>*

Стаття присвячена проблемі особливостей діяльності сучасної поліції щодо забезпечення прав людини в Україні. Розкриваються філософсько-правовий (ціннісний), праксеологічний (практичний) та формально-логічний (методологічний) аспекти діяльності сучасних поліцейських.

Стверджується про те, що після реформування діяльність поліції змінилася, вона перетворилася з карального органу, на той, що надає правоохоронні послуги, захищає, допомагає та підтримує суспільство.

Наголошується на тому, що філософія сучасного поліцейського проявляється у його здатності сьогодні бути добрим психологом, правником, медиком, взірцем для наслідування, якісно здійснювати превентивну діяльність.

Зважаючи на розмаїття українського суспільства, в статті наголошується на тому, що поліцейський окрім чинного законодавства має добре знати міжнародні нормативно-правові акти, які сприяють утвердженню забезпеченню прав людини.

Виходячи з Українських реалій, сучасна правоохоронна система запровадила ініціативу Custody Records, яка передбачає запобігання порушень прав людини в ізоляторах тимчасового тримання.

Custody Records передбачає комплекс заходів спрямованих на забезпечення прав людини в ізоляторі тимчасового тримання. Людина має право поскаржитися на порушення прав та свобод під час затримання. Система передбачає відео спостереження за затриманою особою, що унеможливило завдання їй чи нею будь якої шкоди. Також запроваджується посада інспектора з дотримання прав людини, який збирає максимальну інформацію щодо затриманої особи.

Стратегічним орієнтиром для сучасного поліцейського є діяльність та взаємодія з громадянським суспільством на основі принципу партнерства (Community Policing). Діяльність поліції має відповідати верховенству права, бути прозорою, відкритою, терпимою, орієнтуватися на ключові запити та потреби громади.

Прикладом взаємодії поліції з населенням в українських реаліях (Community Policing), є створення консультативних груп громадян, діяльність яких спрямована на ефективне вирішення різноманітних місцевих проблем. Саме поліцейський, в сенсі забезпечення прав людини на місцях, має бути максимально інтегрованим в громаду.

Важливу роль для пересічної особи відіграє якісна та компетентна кваліфікація злочинців, яка є неможливою без застосування принципів та методів формальної логіки.

Ключові слова: поліцейський, забезпечення прав людини, ізолятор, партнерство, консультативна група громадян, кваліфікація.

Російська агресія проти України послужила своєрідним каталізатором проблеми пошуку суспільної справедливості, та захисту прав та свобод людини і громадянина. Погіршення криміногенної ситуації є наслідком збурення суспільних конфліктів. У пересічного громадянина загострюється відчуття власної вразливості, тривожності, екзистенційна потреба безпеки, які необхідним чином формують нові запити суспільства щодо толерантності, людяності, справедливості, розуміння, співчуття, підтримки тощо.

Час, коли кожен день, внаслідок військової агресії росії гинуть люди, змушує нас задуматися про ціну власної свободи, необхідність донатити на армію, допомагати ВПО, проявляти розуміння, стриманість, та відповідальність за кожен вчинок, його значення для подальшого розвитку суспільства.

В державних інституціях, зокрема правоохоронних органах, виникає потреба у максимальній доступності та прозорості тих послуг, які вони надають. У нашій правовій державі правоохоронні органи сьогодні намагаються взаємодіяти з громадянським суспільством на засадах партнерства.

Після реформування правоохоронні органи (особливо патрульна поліція) стали більш толерантними, стриманими, ввічливими, почали з розумінням ставитися до потреб суспільства, реагувати на нові виклики та запити.

Філософія діяльності сучасного поліцейського розкривається у його здатності бути добрим психологом (розрадити та вивести людину зі стресового стану), правником (роз'яснити людині її права та обов'язки, наслідки її діяльності чи бездіяльності), вмінні надати першу медичну допомогу. Зрештою кожен поліцейський має розуміти те, що при виконанні службового обов'язку він є представником держави, взірцем для наслідування, ключовою функцією діяльності якого є попередження злочинів (превентивна діяльність).

Крім вітчизняного законодавства, у своїй діяльності, спрямованій на забезпечення прав та свобод людини та громадянина, правоохоронець має опиратися також на міжнародні нормативно-правові акти, серед яких можна виділити: «Загальну декларацію прав людини» [1], «Європейську конвенцію про захист прав людини» [2], «Європейську конвенцію про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню» [3], «Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин» [4], «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод» [5] та інші. Значущість знання та вміння використати вище перелічені документи сьогодні є вкрай необхідним зважаючи на розмаїту структуру українського суспільства (полі національність, полі культурність, полі релігійність тощо).

Зважаю на те, що сьогодні відбувається значна як внутрішня так і зовнішня міграція, поліція мусить здійснювати просвітницьку діяльність з населенням, пояснюючи особливості державного та міжнародного законодавства, їх сумісність та особливості застосування.

Прогресивні зміни в правоохоронній сфері виражаються в чималій кількості ініціатив та пілотних проєктів. Однією з таких ініціатив є створення системи Custody Records, яка передбачає запобігання порушень прав людини в ізоляторах тимчасового тримання.

Людина, яка потрапила в ізолятор тимчасового тримання, може поскаржитися щодо порушення її прав та свобод під час затримання та вимагати перевірки цього інциденту. Також вся інформація про затриманого буде перенесена в електронну базу. Дуже важливим є й те, що відповідним органам надається можливість подивитися, що відбувається в камері ПТ з будь-якої точки України, а сам затриманий може зв'язатися через мікрофон у камері з черговим. Отже Custody Records – система електронної фіксації всіх дій, що відбуваються із затриманими особами [6]. Ця система покликана водночас розв'язати дві проблеми, з одного боку забезпечити правоохоронців від неправомірних обвинувачень, а з іншого захистити

затриманого від неправомірних діянь поліцейських. Жоден затриманий не зможе обвинуватити правоохоронця в здійсненні психологічного чи фізичного тиску.

«Наша ідея – запровадити нову систему контролю за дотриманням прав людини в ізоляторах тимчасового тримання. Ми маємо достатньо великий досвід моніторингу діяльності ІТТ, однак в межах цієї ініціативи ми подивилися на ІТТ з іншої точки зору. Ми покроково пройшли шлях затриманої особи, проаналізували, скільки часу іде на її реєстрацію, скільки журналів ведеться, де можливі зловживання. В результаті були розроблені пропозиції щодо того, як з одного боку спростити процес оформлення затриманого, а з іншого – забезпечити його/її від можливих порушень з боку правоохоронців. Під це нове бачення було придбане й необхідне обладнання для ізолятору: сучасні відеокамери, комп'ютерна техніка для працівників тощо», – розповів керівник Експертного центру з прав людини Юрій Белоусов [6].

Custody Records передбачає запровадження в ІТТ посади custody officer (інспектор з дотримання прав людини), який вноситиме в електронну базу всю інформацію, яка стосується затриманої особи: умов затримання, всіх слідчих дій, стану здоров'я, надання медичної допомоги, консультації з адвокатом, та сприятиме отриманню в будь-який час будь-яких документів щодо затриманого. Інспектори мають бути психоемоційно-стабільними, уважними, та продемонструвати вміння працювати в команді.

Однією з важливих проблем роботи із затриманою людиною, яка виникає в райвідділі є встановлення її особистості, коли вона починає вигадувати собі псевдо-прізвище.

«В ізолятор люди потрапляють вже після райвідділу, де вони спілкувалися з оперативними працівниками та слідчими. Саме в перші години спілкування найчастіше й відбуваються порушення прав затриманого. Людину можуть не реєструвати, бити, не допускати адвоката, намагатися отримати свідчення незаконним шляхом. Вже після цього складається протокол і людина потрапляє в ізолятор. За нашим досвідом, в самих ізоляторах наразі порушень майже не відбувається. І тут ми хочемо трохи розширити роль ізолятора. Ми хочемо, щоб саме на етапі поміщення в ІТТ, у базу заносилась інформація про те, як поводитись з затриманою особою правоохоронці, починаючи з її затримання на вулиці» [6], – наголошує Юрій Белоусов.

Глибинність та значущість системи Custody Records полягає в мінімізації порушень прав людини та її захисті від ймовірних зловживань правоохоронців, зокрема й на етапі коли та перебуває у райвідділі, слідчі, оперативники чи поліцейські знатимуть, що в ІТТ у затриманої особи спитають про процес затримання і якщо щось не так – до них прийде прокурор.

Через відео нагляд та відео фіксацію системи Custody Records відбуватиметься спостереження за діяльністю правоохоронців у ІТТ, а також поведінкою затриманих в камерах. При виявленні загрози життю чи здоров'ю працівники ІТТ негайно вживатимуть необхідних заходів.

Custody Records, сьогодні реалізується у значній частині ІТТ в Україні, що є свідченням її ефективності в контексті забезпечення прав та свобод людини та громадянина з боку правоохоронних органів.

Суспільний розвиток сьогодні потребує створення нового безпечного середовища співжиття та діяльності громадян. Зараз стає зрозуміло, що створення такого середовища може бути виключно результатом співпраці громадянського суспільства та правоохоронних органів.

Створення нового безпечного середовища передбачає реалізацію нової філософії поліції. Прикладом реалізації філософії сучасної поліції та організації її взаємодії з громадою (Community Policing) може бути досвід, накопичений в країнах Європи та Північної Америки.

Історична ретроспектива засвідчує те, що концепція співробітництва поліції та громадянського суспільства є доволі старою, оскільки існує чималий досвід модернізації поліцейських сил у країнах Європи та Північної Америки. Засновником муніципальної поліції вважають англійця Роберта Піла (Sir Robert Peel), який осмислював засади діяльності нової поліції ще в першій половині XIX століття. Сьогодні орієнтація на громади в згаданих країнах є головним завданням та метою діяльності поліції.

На наш погляд ключовим моментом філософії діяльності сучасного поліцейського є його взаємодія з громадою (Community Policing). В «Практичному посібнику для поліцейських, що взаємодіють з громадою» Пітер Вілсон дає таке визначення «Community Policing»: «Філософія та організаційна стратегія, що ґрунтується на прозорому партнерстві, активному співробітництві між поліцією та громадою для більш ефективного визначення, запобігання та розв'язання проблем злочинності, подолання страху перед злочинністю, фізичними та соціальними розладами і погіршенням умов свого району, з метою покращення якості життя всіх громадян» [7, с. 5].

Безперечно до основоположних цінностей на основі яких відбувається взаємодія поліції з громадою належать: «Повага та захист прав людини; прозорість та відкритість стосовно діяльності та відносин усередині та поза організацією; очевидне зобов'язання – завжди нести поліцейську службу в найкращий з можливих способів; уповноваження всіх працівників на прийняття відповідних рішень, які сприятимуть якісному несенню служби; готовність шукати, дослуховуватися та діяти на основі громадської думки щодо пріоритетів поліцейської діяльності» [7, с. 6].

Цікавою ініціативою взаємодії поліції з населенням в українських реаліях, на наш погляд, є створення консультативних груп громадян (далі КГГ), діяльність яких передбачає регулярні зустрічі представників села, району, міста з місцевою поліцією для обговорення та вирішення питань, які цікавлять обидві сторони. Зважаючи на розмаїття українського суспільства незалежно від місця локалізації вони приносять користь для громади в цілому, оскільки допомагають розв'язати найрізноманітніші питання, через партнерство підвищують рівень довіри до поліції, покращують якість життя, зміцнюють відносини між поліцією та громадянами, сприяють обміну інформацією та комунікації.

Гармонійній та збалансованій взаємодії поліції та громадян на засадах партнерства, в рамках КГГ сприяє й те, що участь у її діяльності може брати будь яка особа. Звичайно, для конструктивної роботи необхідною є присутність представників місцевого самоврядування, представників від поліції

Представники громадянського суспільства, вчителі, бізнесмени, представники відповідного села чи міста, міжнародної спільноти тощо, всі ті хто може представляти інтереси громади можуть брати активну участь в діяльності КГГ.

Взаємодія поліції та громадянського суспільства на рівні КГГ може посприяти вирішенню ряду проблем місцевого значення, а саме: питань щодо молоді яка створює проблеми, злочинності та прогулювань занять у школі, побутового насильства, суперечок між сусідами, обігу наркотиків, вандалізму, порушень правил дорожнього руху, проблем внутрішньо-переміщених осіб тощо.

Діяльність КГГ передбачає максимальну участь та сприяння поліції у вирішенні місцевих проблем, розумінні того, що чимало з них не зникнуть самі собою, а потребують надання громадянам поради, консультації, підтримки в тому числі з боку поліцейського; сприяє зміцненню адаптації поліції до суспільства яке вона обслуговує (в деяких громадах присутність поліції посилює відчуття тиску та дискомфорт, в інших символізує безпеку), підвищує рівень довіри до поліції, державних інституцій, держави, міжнародних організацій тощо.

Цікавим щодо взаємодії поліції та громадянського суспільства є погляд Давіда Абанадеса, який у своєму посібнику «Інтеркультурні міста – громадська поліція» пропонує чотири виміри діяльності громадської поліції, а саме: філософський (індивідуальний підхід, широка функціональність та інформування громадян) стратегічний (пріоритетне попередження, моделі патрулювання та географічне поширення громадської поліції), тактичний (об'єднання та позитивна взаємодія з громадянами) та організаційний (структурування, управління, поінформованість) [8].

Сьогодні, одними з основних стратегічних орієнтирів діяльності МВС загалом, та поліції зокрема, як нещодавно наголошував міністр внутрішніх справ Ігор Клименко є «Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України» та «Концепція безпечного середовища в Україні на 2023–2026 роки» [9].

Серед ключових принципів на яких базується діяльність поліцейського і які передбачені вище згадуваною стратегією, можна зокрема виділити: верховенство права, пріоритетність превентивних заходів, пріоритетність прав і свобод людини та відсутність дискримінації за будь-якою ознакою, стимулювання особистої відповідальності людини за формування безпечного середовища та комплексний підхід до формування безпечного середовища.

Також, у «Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України» можна виділити ряд цілей та завдань, які передбачають спільну розбудову безпечного середовища, та відповідають сучасним запитам суспільства: «започаткування практики запобігання правопорушенням через планування територій (crime prevention through environmental); реалізація принципу співпраці поліції та громади (community policing) шляхом запровадження усіх територіальних громад проекту «Поліцейський офіцер громади»; розбудова системи запобігання та протидії домашньому насильству за ознакою статі, у тому числі сексуальному насильству (в умовах збройного конфлікту та у мирний час), торгівлі людьми, а також запровадження комплексних заходів, спрямованих на зменшення масштабів цього явища; спільне запровадження автоматизованої системи порушень правил дорожнього руху на всій території держави; удосконалення та поширення на всій території держави комплексної інтелектуальної системи відео спостереження з аналітичною складовою» [10].

Як слушно відмітив зарубіжний фахівець, С. Вайт «Роль поліції вже не полягає просто у забезпеченні правопорядку шляхом застосування сили чи примусу, а й передбачає надання послуг – «для громадян і разом із громадянами» [11, с. 13].

Розглядаючи проблему взаємодія поліції та суспільства на засадах партнерства в діяльності підрозділів превентивної діяльності, Б. Логвиненко, І. Кравченко основні форми взаємодії підрозділів превентивної діяльності та суспільства на засадах партнерства, а саме: анонси, презентації, громадський актив, волонтери-реєстратори, спільні патрулі, месенджер, звітна підтримка, курси для водіїв, пенсіонер, шкільний поліцейський, громадське око, ОТГ [11, с. 14–15].

Ще одним аспектом діяльності поліції є якісна кваліфікація злочинів, яка значним чином впливає на долю людини, коли її визнають винуватою (не винуватою).

Для того щоб дати правильну правову оцінку вчиненому діянню, необхідно порівняти фактичні обставини вчиненого з юридичними ознаками конкретного складу злочину. Головним науковим інструментом для розмежування злочинів є сукупність ознак складу злочину, тобто з формально-логічної точки зору визначення поняття конкретного злочину (його дефініція).

Для цього можна використати ієрархічну систему відмінних ознак: від більш загальних до часткових (конкретних), від вищого рівня – до нижчого. На початку слід розділити всю наявну сукупність складів злочинів на дві (чи декілька) груп за найзагальнішими

(родовими) ознаками, потім на менші групи і так доти доки не залишиться двох сумісних складів (видових), які відрізняються між собою найменшою кількістю ознак нижчого рівня.

З логіко-правової точки зору процес розмежування (визначення) злочинів можна описати наступним чином:

1) виділення фактичних ознак діяння, які підпадають під категорії ознак загального поняття роду (виду) злочинного діяння;

2) визначення ознак конкретного складу злочину, які відносяться до даного виду, розкривають зміст кримінально-правових норм, які стосуються даного випадку;

3) визначення групи суміжних складів злочинів, які мають ознаки, що співпадають з ознаками даного складу;

4) з'ясування змісту та взаємозв'язку ознак суміжних складів з конкретизованими ознаками злочину та визначення його складу, передбаченого конкретною нормою ККУ, який відповідає до ознак встановлених у справі [12, с. 82].

Сьогодні очікування громадянського суспільства щодо діяльності поліції переш за все полягають у попередженні злочинів, справедливості, прозорості та відповідальності. Керівники поліції перебувають у постійному пошуку методів, способів та механізмів, які можуть покращити взаємодію поліції та суспільства, підвищити якість цієї взаємодії.

Список використаної літератури

1. Загальна декларація прав людини : прийнята резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Європейська конвенція про захист прав людини : прийнята 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню : прийнята Радою Європи 28.11.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text
4. Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин : прийнята резолюцією 47/135 Генеральної Асамблеї ООН від 18.12.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318#Text
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : прийнята 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Custody Records – система, що запобігатиме порушенню прав людини в ізоляторах тимчасового тримання. URL: <https://ecpl.com.ua/news/custody-records-systema-scho-zapobihatyme-porushennyu-prav-lyudyny-v-izolyatorah-tymchasovoho-trymannya/>
7. Вілсон, П. Практичний посібник для поліцейських, що взаємодіють з громадою. Консультативна Місія Європейського Союзу. Харків : EUAM, 2018. 49 с.
8. Абанадес Д. Інтеркультурні міста – громадська поліція. URL: <https://rm.coe.int/-/16809e519f>
9. Клименко І. Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України та Концепція безпекового середовища в Україні на 2023–2026 роки – це одні з важливих стратегічних орієнтирів МВС. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/ihor-klymenko-stratehiiia-hromadskoi-bezpeky-ta-tsyvilnoho-zakhystu-ukrainy-ta-kontseptsiia-bezpekovo-ho-seredovyshcha-v-ukraini-na-2023-2026-roky-tse-odni-z-vazhlyvykh-stratehichnykh-oriientyriv-mvs>
10. Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України затверджено від 29.06.2021 року. URL. : <https://mvs.gov.ua/uk/ministry/normativna-baza-mvs/proektinormativnix-aktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayinizatverdzeno-vid-29062021>

11. Логвиненко Б. О., Кравченко І. С. Л. Взаємодія поліції та суспільства на засадах партнерства в діяльності підрозділів превентивної діяльності: Методичні рекомендації. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 20 с.
12. Тарарухін С.А. Кваліфікація злочинів у слідчій та судовій практиці. Київ : Юрінком, 1995 р., 208 с.

THE PHILOSOPHY OF MODERN POLICE ACTIVITIES REGARDING THE ENSUREMENT OF HUMAN RIGHTS: PHILOSOPHICAL-LEGAL, PRAXEOLOGICAL AND FORMAL-LOGICAL ASPECTS

Oleg Potsyurko

*Lviv State University of Internal Affairs,
Department of Social and Humanitarian Training
Horodotska str., 26, 79007, Lviv, Ukraine*

Maria Potsyurko, Iryna Huzenko

*Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi,
Department of Humanities
Kostyushka str., 11, 79007, Lviv, Ukraine*

The article is devoted to the problem of the specifics of the activities of the modern police in ensuring human rights in Ukraine. Philosophical-legal (value), praxeological (practical) and formal-logical (methodological) aspects of the activity of modern police officers are revealed.

It is argued that after the reform, the activities of the police changed from a punitive body to one that provides law enforcement services, protects, helps and supports society.

It is emphasized that the philosophy of a modern police officer is manifested in his ability to be a good psychologist, lawyer, doctor, role model, and to carry out preventive activities with quality.

Taking into account the diversity of Ukrainian society, the article emphasizes that, in addition to current legislation, a police officer should be well-versed in international legal acts that contribute to the establishment of human rights.

Based on Ukrainian realities, the modern law enforcement system has introduced the Custody Records initiative, which provides for the prevention of human rights violations in temporary detention centers.

Custody Records provides for a set of measures aimed at ensuring human rights in a temporary detention facility. A person has the right to complain about violation of rights and freedoms during detention. The system provides video surveillance of the detained person, which makes it impossible to cause him or her any harm. The position of a human rights inspector is also being introduced, who collects the maximum amount of information about the detained person.

The strategic orientation for a modern policeman is activity and interaction with civil society based on the principle of partnership (Community Policing). Police activities must comply with the rule of law, be transparent, open, tolerant, and focus on the key requests and needs of the community.

An example of the interaction of the police with the population in Ukrainian realities (Community Policing) is the creation of advisory groups of citizens whose activities are aimed at effectively solving various local problems. It is the policeman, in the sense of ensuring human rights on the ground, who should be integrated into the community as much as possible.

An important role for the average person is played by high-quality and competent qualification of crimes, which is impossible without the application of principles and methods of formal logic.

Key words: police officer, human rights protection, detention center, partnership, advisory group of citizens, qualification.